

А. Є. ШЕВЧЕНКО

Анатолій Євгенович Шевченко, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, начальник кафедри теорії та історії держави та права Донецького юридичного інституту МВС України

ПРОБЛЕМИ ПРАВОРОЗУМІННЯ ОЧИМА СУЧАСНИХ НАУКОВЦІВ*

Визначальна цінність права, його роль та значення у суспільному житті полягає насамперед у стабілізації та впорядкуванні соціальних зв'язків. Тому визначеність у розумінні права є первинною передумовою певності та регламентованості суспільних відносин. Водночас, право як категорія філософії та теорії є складним, багаторівневим, ієрархічним феноменом, що охоплює як конкретні емпіричні факти, так і абстрактні елементи. Складність онтологічної структури права породжує значні труднощі у його визначенні.

Мабуть тому від часів античності й дотепер не вщухають суперечки про те, що являє собою право, яку реальність воно відображає, які його витоки, сутність і призначення. Представлена колективна монографія ще раз красномовно підтверджує висловлені міркування щодо того, що проблема праворозуміння належить до числа «вічних» проблем юриспруденції, яка хвилювала і продовжує хвилювати думки мислителів різних часів і народів – правознавців, філософів, соціологів тощо. На сучасному етапі розвитку суспільства актуальність дослідження питань, пов'язаних з праворозумінням, суттєво підсилюється у зв'язку із трансформаційними та глобалізаційними процесами, що охопили практично всі сфери життєдіяльності суспільства, в тому числі і правову. Беззаперечним є факт, що нині право займає центральне місце в єдиній та цілісній нормативно-регулятивній системі соціальних норм, які забезпечують стабільний розвиток та злагоду в суспільстві.

Вказана монографія є колективною працею співробітників відділу теорії держави і права Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України на чолі з завідувачем відділу Н.М. Оніщенко. Незважаючи на те, що монографія – це насамперед теоретико-правове дослідження проблем праворозуміння, вона має неабияке практичне значення, оскільки в ній ґрунтовно досліджується коло питань щодо різних аспектів реалізації права у тих чи інших формах.

Автори монографічного дослідження ставлять за мету дати цілісне висвітлення існуючих на сьогодні концепцій праворозуміння, а також тих підходів, які мають місце щодо аналізу даного феномена у світовій юридичній науці. Зокрема, автори монографії науково-обґрунтовано підійшли до визначення методології дослідження, яка враховує плюралізм існуючих на сьогодні основних концепцій праворозуміння, а також історичний розвиток цієї проблематики. Значна увага приділяється розгляду та аналізу основних теоретичних концепцій праворозуміння, дослідженню еволюції цієї категорії в певних темпорально-просторових вимірах. При цьому, вартим особливої уваги є підхід авторів до визначення інтегративного праворозуміння як його самостійного типу, за допомогою якого право пізнається як багатоаспектне системне явище, що об'єктивно охоплює різні рівні його буття та, у зв'язку із цим, не може досліджуватися в межах методологічного «аскетизму».

Автори навчального посібника поставили за мету здійснити комплексний аналіз теорії праворозуміння, зокрема: розкрити сучасне праворозуміння в контексті витоків, постулатів, основних принципів та функціонального призначення права; дослідити концептуальні підходи до визначення сутності та змісту права в українській юридичній науці, у тому числі, філософський аспект вивчення природи права, інтегративний підхід до права тощо; здійснити аналіз проблем правореалізації в контексті сучасних підходів до права, зокрема, моральних аспектів реалізації права, розуміння європейського права в зарубіжній та вітчизняній доктрині; дослідити проблеми сприйняття права та праворозуміння в сучасних правових системах тощо.

Звертає увагу, що методологія викладення матеріалу структурно охоплює декілька вимірів вивчення проблеми праворозуміння в сучасних умовах демократичного праводержавотворення, що відповідає поділу

© А. Є. Шевченко, 2013

* Рецензія на кн.: Національні тенденції та міжнародний досвід сучасного праворозуміння. Монографія / Кол. авт.: академік НАН України Ю. С. Шемшученко, д.ю.н. Н. М. Оніщенко, д.ю.н. О. В. Зайчук, д.ю.н. Н. М. Пархоменко, к.ю.н. Т. І. Тарахонич, к.ю.н. С. В. Бобровник, к.ю.н. О. Л. Богініч, к.ю.н. І. І. Балаклицький, к.ю.н. В. Ю. Васецький, к.ю.н. О. Л. Львова, к.ю.н. Л. О. Макаренко, к.ю.н. О. В. Стрельцова, к.ю.н. С. О. Сунегін, к.ю.н. Д. О. Тихомиров, к.ю.н. О. В. Тюріна, Є. О. Біржакова: за заг. ред. Н. М. Оніщенко. – К.: Юридична думка, 2013. – 480 с.

роботи на відповідні частини. Структурно монографія складається з двох розділів: «Проблеми праворозуміння в сучасній юридичній науці: теоретичні засади» та «Праворозуміння та правореалізація (досвід правових систем сучасності)».

Дана праця демонструє авторські позиції з багатьох питань, присвячених питанням теорії праворозуміння. Так, у монографії досить повно розкриті питання, присвячені теоретичним засадам праворозуміння в юридичній науці на нинішньому етапі її розвитку. У цьому контексті висвітлюється еволюція категорії «праворозуміння», зокрема, сутнісні ознаки та дихотомія вивчення даного процесу. Наголошується, що пошук оптимального або універсального визначення права був характерний як для вітчизняної, так і для зарубіжної доктрини в минулому, а також сьогодні. Залежно від тих чи інших аргументів, просторово-часових вимірів в історичній та правовій ретроспективі виникають різні напрями і школи права. Найбільш поширеними серед них є: позитивістський підхід, соціологічна школа права, теорія природного права, філософське розуміння права та інтегративна юриспруденція. Не заперечуючи важливості кожного з цих напрямів і необхідності їх дослідження, наголошується, що пошуки єдиного або абсолютного визначення права, яке нарешті врівноважило б суперечки між прибічниками кожного з підходів, не досягли своєї мети. Також приділяється увага аналізу витоків права (з урахуванням дії в тій чи іншій правовій системі), його постулатів (зв'язок з певними моральними канонами суспільства), принципів та функцій права та ін.

Крім того, в роботі розглядаються концептуальні підходи до визначення сутності та змісту права в українській юридичній науці та філософські аспекти вивчення природи права, які характеризують сучасний стан та перспективи розвитку теорії праворозуміння з огляду на філософський рівень пізнання права та правову реальність. Приділяється увага аналізу властивостей права в контексті основних підходів до праворозуміння, а також правової культури через призму соціальної цінності права, що розкриває сутність, природу та характер права.

Другий розділ Монографії, присвячений здебільшого проблемам реалізації права в сучасних умовах, тобто проблемам практичного втілення в життя правових приписів. Особливої актуальності при цьому набуває дослідження моральних аспектів реалізації права у чотирьох формах: виконання, використання, дотримання та застосування. Саме цей ракурс дослідження орієнтує на висновок про те, що право цивілізованих держав – це лише центральна, але не єдина нормативно-регулятивна система, яка потребує певної взаємодії з іншими соціонормативними регуляторами, зокрема, з мораллю. З урахуванням зазначеного, цікавим є підхід, згідно із яким мораль, як і інші соціонормативні системи, не дивлячись на їх різне сприйняття суб'єктами права, все ж має об'єктивні засади та закономірності свого існування, а її порушення завдає суттєвої шкоди процесу реалізації права у тій чи іншій формі, навіть незважаючи на належну якість законодавства та його відмінне знання суб'єктами правореалізації. Авторами обґрунтовано підкреслюється, що особливої значущості моральні аспекти реалізації права набувають при здійсненні правозастосовної та правотворчої діяльності уповноважених державних органів, які реалізують владні функції.

Також, окремим цікавим та новим напрямом дослідження є підрозділ, присвячений розгляду питань компромісу та конфлікту в теорії праворозуміння, що набуває значної актуальності в сучасних суперечливих процесах право- та державотворення в Україні.

Крім того, у другому розділі монографічної праці авторами сформульовані пропозиції та рекомендації, спрямовані на з'ясування природи та сутності права, на підвищення його ролі та цінності в сучасному правовому житті, на забезпечення прав і свобод людини та громадянина як в Україні, так і у світі. Запропонована праця звісно не може відповісти на всі ті питання, що постають нині перед сучасною юридичною наукою, адже вони є надзвичайно різноманітними та багатогранними. Проте, методологічні підходи, концептуальні розробки, теоретичні висновки, сформульовані авторами даної праці, безумовно, мають важливе значення для науки і практики та можуть використовуватися у майбутньому.

Підсумовуючи, зауважимо, що монографія «Національні тенденції та міжнародний досвід сучасного праворозуміння» є фундаментальною науковою працею, що характеризується науковою новизною та є суттєвим внеском у вітчизняну науку теорії права, а також інтелектуальним вкладом у розвиток вітчизняної юридичної діяльності.